

## SAMORAZDEJANJE HUMANIZMA V POVOJNI SLOVENSKI DRAMI (?)

Razmišljanja ob Kermaunerjevem "Trojnem plesu smrti" (ki vsebuje študije o treh tako imenovanih poetičnih dramah: Zajčevi "Otroka reke", Strmiševi "Samorog" in Smoletovi "Antigona") ne morem omejiti zgolj na razglabljanje o knjigi sami, saj me že njen močno problematični podnaslov - "Samorazdejanje humanizma v slovenski drami" - sili, da skušam najprej razčistiti, kako je s tem toliko napadanim humanizmom (s humanizmom kot idejo in posebej s slovenskim humanizmom) in kaj početi s (po mnenju nekaterih) trenutno edino zveličavnim reizmom. Pri tem mislim izhajati iz polemike, ki sta jo ob koncu prejšnjega leta (1967) sprožila v Naših razgledih Mitja Mejak in Taras Kermauner. Šele zadnji del razmišljanja nameravam posvetiti Kermaunerjevi knjigi in njegovi kritični metodi.

### I

Je li bolj plemenito, da trpiš  
v duhu strelice vse nasprotno usode,  
ali z orožjem greš nad morje zla  
in ga končaš z odporom ?

(Hamlet)

167

### Kaj je humanizem ?

Polemika v Naših razgledih pomenskega obsega te besede ni razčistila.

Marjan Rožanc izhaja iz "klasične definicije humanizma", po kateri naj bi bil "človek središče sveta, hkrati pa seveda tudi središče samega sebe", in razlablja o humanizmu predvsem z zgodovinskega vidika: humanizem mu je "človekov upor zoper Boga", zgolj razvoj ateistične misli od renesanse dalje torej.

Zagovorniki humanizma (Jože Goričar, Branko Rudolf in Mitja Mejak) pojmujejo le-tega širše. Branku Rudolfu je humanizem "misel o dragocenosti človeškega", ki ni omejena le na Evropo, in tako Rožancu dokazuje zmotnost njegovih tez z indijsko-kitajskim humanizmom, ki človeka ni nikoli postavljajl v središče sveta in "je obarvan bolj ali manj panteistično". Tudi Mejaku je humanizem "stara, od trenutno

vladajočih ideologij neodvisna, čudovita ideja", temelječa na človeku kot zavestnem ustvarjalcu in kot predmetu ustvarjanja; na človeku, "ki od nekdaž išče svoj smisel na zemlji, ki ustvarja zgodovino sveta in zavest o svetu in ki se z uporom zoper naravo, bogove in lastni kanibalizem učlovečuje v razumno, socialno in svoje pomembnosti ter moralne odgovornosti zavedajoče se bitje". Ta proces je počasen, toda zgodovina in sedanost dokazujeta, da se "ni zaustavil in da je tudi današnji človek soočen s prav takšnim človečanskim uporom kot njegov prednik v altamirski jami". Tudi Goričarju je "ena značilnih sestavin vsakega humanističnega prizadevanja upor", ki je ne glede na krize humanistične misli "šel in gre naprej". (Besedo upor podčrtal V.C.)

Čeprav je bilo v polemiki dosti pojasnjevanja, kaj pod besedo humanizem razume ta ali oni, je vsa polemika imela očitno en sam cilj: dokazati, da je humanizem danes še vedno živa (oziroma že preživela) ideja! In to ne morda humanizem v svetu, ampak pri nas na Slovenskem. Pustimo torej samo idejo nekaj časa ob strani in skušajmo najprej odgovoriti na vprašanje, kako je s slovenskim humanizmom.

Življenjskost (prisotnost) ideje se najbolj nazorno kaže skozi dejanja njenih zagovornikov: če so njihova dejanja v skladu z idejo, z njenimi osnovnimi načeli, je ideja živa, prisotna, v nasprotnem primeru lahko mimo trdimo, da je odsotna. Ker je eno osnovnih načel humanizma prav gotovo akcija za izboljšanje sveta, upor zoper nehumano, poglejmo, kako je bilo s tem uporom v povojni slovenski stvarnosti! Da je bil najbolj nečloveški, protihumanističen pojav v naši polpreteklosti "Rankovičev režim", katerega roka je bila dovolj živo pričujoča tudi na Slovenskem, po četrtem plenumu menda ni treba dokazovati. Zastavimo torej vprašanje: Kako so se slovenski humanisti upirali temu nehumanemu nasilju? (Vprašanje je seveda zastavljeno tistim slovenskim humanistom, ki se za to proglašajo, ne pa tistim resničnim humanistom, ki so se odločili za akcijo in zato doživljali vseh vrst preganjanje; le-ti se danes iz povsem razumljivih razlogov "humanizmu" odrekaajo!) Odgovor na gornje vprašanje ni težak: Niso se upirali. Naši pisatelji (npr.) so ogorčeno obsodili politično preganjanje sovjetskih pisateljev, ko pa so se podobne stvari dogajale pri nas doma, so pogumno molčali. Slovenski kulturniški humanisti so nekoliko povzdignili svoj glas šele, od kar je prišlo do vidnejše demokratizacije našega javnega življenja. Pri tem je njihov "upor" tesno povezan z borbo za existenco slovenske kulture, od katere je - mimogrede povedano - odvisna tudi njihova lastna existenca, saj ni nobena tajnost, da ti humanisti zasedajo večino naših kul-

tumih institucij. Prav skrb za lastni blagor pa je v polpreteklosti tem humanistom preprečevala, da bi se v hamletovski dilemi odločili za akcijo. Vsi smo ljudje, zato jih zaradi tega komajda lahko obsojamo, lahko pa zahtevamo od njih vsaj to, da svojo kompromitirano vero obdržijo zase: kot del malomeščanskega komforta! Tisto, kar se na Slovenskem proglašča za humanizem, je namreč le še vera. Oznanja sicer upor, iskanje, a se ne upira in ne išče. A če se "upira", se upira novemu, tistemu, kar prihaja, kajti slovenski "humanizem" temelji na preteklosti (na "čudoviti ideji" humanizma, kot se ta kaže skozi preteklost) in ne priznava dialektike: odtod tak "upor" zoper vsakršen "nihilizem", čeprav samo zanikanje obstoječega (preživelega, lažnega) lahko vodi naprej.

Kakršen je ta naš "humanizem", takšna je seveda tudi "humanistična" kritika, ki jo je v polemiki (v NR) najbolj vneto zagovarjal Mitja Mejak. Knjižna izdaja njegove Književne kronike (1962-1965) je lep primer take kritike, zato jo na hitro prelistajmo!

## II

Ali ni morda krčevit napor, da  
bi odkrili nekaj, kar je morda  
že odkrito, vendarle jalov posel?

(Mejak, Književna kronika, 81)

V predgovoru h Kroniki citira Mejak "vrstice", ki jih je napisal "kot uvod v stalno poročanje o slovenskih slovstvenih novostih" v Naših razgledih 1962. leta. V tem uvodu se je "že vnaprej zavaroval pred očitki, da bodo zapiski samo bežne opombe", češ da bodo "glosatorski, osebni zapiski neposrednih vtisov po branju", ki bodo služili kot hitra informacija o knjižnih novostih. Mislím, da je taka "impresionistična" kritika potrebna, čeprav so Mejaka zaradi nje napadali, mora pa biti poseben razlog, da tako kritiko izdaš v knjigi. Opravičilo, ki je veljalo za objavljjanje teh kritičnih zapiskov v časopisu, ne more držati za knjigo! Kritiki, ki je dobro desetletje ocenjeval druge, bi bil lahko toliko objektivni, da bi vedel, kaj spada v knjigo in kaj ne! Pri tem pa se je na koncu predgovora celo opravičil, "ker nekaj šibkih in drobnih tekstov" Kronika ni upoštevala. Škoda, da jih ni objavil na koncu knjige kot kuriozite, saj morajo biti ti teksti v resnici šibki, predvsem pa drobni. Kljub av-

torjevemu kritičnemu posegu je namreč v Kroniki še vedno pet ocen, ki ne premorejo več kot štiri ali pet vrstic!

Ker se je Mejak že v uvodu zavaroval pred očitki, češ da njegova kritika ni poglobljena, razen tega pa je dopustil možnost, da utegne biti včasih tudi "močno osebna in krivična", je s tem (na videz) že vnaprej odbil ost kakršnemukoli napadu nanjo. Toda tako vnaprejšnje opravičilo lahko varuje kritika pred očitki le do tedaj, dokler njegovo pisanje vendarle ostaja na nekem nivoju in dokler (kar je še pomembnejše) vsaj skuša biti objektivno! Mene zanima predvsem zadnje: koliko je Mejak pri ocenjevanju slovenskih novitet skušal biti nepristranski kritik! Pri ugotavljanju tega nam bodo dobrodošle zlasti "tiste misli, ki so se porajale bodisi med pisanjem kronike bodisi kasneje", tisti "odstavki", ki jih je Mejak dodal, da bi knjižno izdajo Kronike "izpopolnil". Med njimi so najbolj zanimivi zapiski, v katerih se Mejak opredeljuje kot zagrizen nasprotnik (tedaj še izhajajočih) Perspektiv. V teh zapiskih toži, da "živi v absurdni literarni situaciji, ki z netolerantno vztrajnostjo preobrača na glavo kulturni bonton in ustvarjalne vrednote" (KK, 22). Take literarne situacije so po Mejakovih trditvah krivi sodelavci omenjene revije, pa za njihove odnose do ostalih slovenskih kulturnih delavcev ne najde drugega izraza kot "surova kultura". (KK, 68) Mejaku bi bravci Književne kronike vse to najbrž laže verjeli, če bi - govoreč o netolerantnosti svojih nasprotnikov - sam bil toleranten in jih ne bi v isti sapi zasmehljivo krstil za "Adame slovenske lirike" (KK, 22), za "apostole" (KK, 133) ipd. Da bi dokazal njihovo nekulturnost, je Mejak navedel celo dva konkretna primera: kako so se sodelavci Perspektiv na nekem literarnem večeru omalovažujoče muzali in si celo prižgali cigarete, ko je bral svoje pesmi pesnik, ki ni bil iz njihovih vrst, in kako se Zajc in Stmiša nista odzvala vabilu, naj sodelujeta na literarnem večeru v ljubljanski Drami. (KK, 67) Tako pisanje dokazuje, da je Mejak dostojen naslednik tistih recenzentov, ki so brskali po Cankarjevem osebnem življenju ter mu dajali moralne nauke, namesto da bi ocenjevali njegovo delo, in jim je zato ta posvetil Belo krizantemo.

Ostro polemiko med sodelavci Perspektiv in Mejakom je izzvala zlasti njegova ocena Stmiševega Odiseja. Mejak pravi, da so Strniševi somišljeniki o tej pesniški zbirki "ustvarili mit" (KK, 65), ki ga on ni podprl, pač pa je v "nadvse pohvalni oceni" (KK, 67) zapisal "nekaj zadržkov". Oglejmo si to sporno oceno!

Že v uvodu Mejak pove, da je Strniševega Odiseja nekdo preveč pohvalil in da taka pretirana hvala ocenjenemu le škoduje, saj (z nasilnim dodajanjem) "zmanjšuje resnično vrednost ocenjenega dela". (Ko bi Mejak vedel, koliko namerne ali nenamerne škode je potemtakem sam storil svojim prijateljem in znancem z ocenami v Kroniki!) Potem pride "pohvala": "Med liriki mlajšega rodu, strnjene okolice Perspektiv, je Strniša (...) brez dvoma najčistejša lirična osebnost". Zelo rafinirano! Mejak je Strnišo "pohvalil" na račun Zajca in Tauferja (morda bo zaradi tega med nasprotniki prišlo celo do zdrahe!), spretno pa se je izognil kakršnikoli primerjavi vrednosti Strniševe lirike z liriko tistih pesnikov, svojih znancev, ki jim je v Kroniki pel prave slavospelve! Drugo polovico ocene je Mejak posvetil "zadržkom". Tu pravi: "Ali se iz občutka popolne osamljenosti, kakršno izpoveduje Odisej, še lahko poraja velika lirika; ali ni s tem, ko je izpovedala svojo nemoč pred svetom, ki je zanj samo grozeča himera, tudi sklenila svoj krog in izčrpala vsebino? Že v tej Strniševi zbirki občutiš tu in tam monotonijo; navsezadnje je isti motiv pogosto variriran z različnimi metaforami in se celo cikli (v katerih so posamezne pesmi resnične mojstrovine) porazgube v malce ohlapni opisnosti." (Besede podčrtal V.C.)

Tudi ob tej oceni se nehote spomnim Cankarja in njegovih kritikov, ki so mu očitali, da njegove umetnine ne poznajo pozitivne ideje, da prikazuje samo sivi mrak in brezmočne ljudi ter se v svojem pripovedovanju ponavlja! Mejakov neobjektivni odnos do Strniševe lirike se posebno jasno pokaže, če to oceno primerjamo z ocenami pesniških zbirk nekaterih drugih pesnikov. Najbrž edinstveni primer v slovenski "kritiki" pa je glosa, ki jo je Mejak dodal oceni Krakarjeve zbirke Cvet pelina (KK, 46). Tu beremo: "Krakarjev dolgoletni lirični molk pomeni zorenje, tiho in samotno zorenje, ki mora obroditi žlahtne sadove. Občudujem pesnika, da je našel moči za ta ustvarjalni molk; naš čas je namreč takšni zbranosti popolnoma nenaklonjen. Človek je morda bolj kot kdaj koli razbit, utrujen in naveličan vsakdanjih dolžnosti in opravil. Poleg tega zahteva dinamika neusmiljenega časa hlastavo izživljanje, naglico in površnost. Krakarjev molk pomeni moralno moč, upor zoper nezrele življenjske oblike nasploh, zoper netemeljitost in praznino, ki sicer razjedata naše življenje."

Krakarjevemu molku je torej Mejak posvetil več hvale kot Strniši in še marsikomu drugemu za njegovo delo !! S takimi ocenami je ustvarjal javno mnenje in podpiral klavmo slovensko založniško politiko, ki

jo je, če se mu je zdelo potrebno, tudi opravičeval. Zato je razumljiv njegov prizadeti odziv na pisanje Problemov, da "je vsega slabega v slovenski sodobni književnosti kriva kritika" (KK, 51). In vendar nam je v Kroniki treba obmiti samo en list nazaj (KK, 49), da preberemo pod oceno Kranjčevega romana Vrabcí na dvorišču tele vrstice: "Nikakor ni tragično, če izide tako do konca zgrešena knjiga, kakršni so Vrabcí na dvorišču. Minil je namreč čas, ko bi moral slehemi slovenski tekst pomeniti svečan dogodek v narodovem življenju." Če izide slaba knjiga, to po Mejakovem mnenju ni nič tragičnega, prav tako pa najbrž ni nič tragičnega, če morajo nadarjeni mladi ustvarjavnici izdajati svoje prvence v samozaložbi (Zajc, Šalamun), posebej še, če s svojim delom prinašajo v slovensko literaturo kaj novega, kajti Mejak sicer oznanja, da "je ena poglavitnih prvin resničnega umetniškega dejanja, lastna vsem obdobjem in tokovom, iskanje: iskanje izražila, iskanje oblike in iskanje človekovega smisla" (NR, 27-1-68), v praksi pa je do takega iskanja nezaupen. V oceni Snojeve pesniške zbirke je zapisal: "Dejstvo je namreč, da Jože Snoj nikakor ni pionir liričnega raziskovanja in da so podobne poskuse delali pred njim že bataljoni pesnikov po vsem svetu. Gotovo so prispevali k razvoju moderne lirike, toda uspeli so le izbranci, ki so prinašali predvsem originalno vsebino. Ali ni morda krčevit napor, da bi odkrili nekaj, kar je morda že odkrito, vendarle jalov posel?" (KK, 81)

Tako skeptično gledanje na prizadevanja po odkrivanju novega je na razvoj naše književnosti lahko delovalo le zaviralno in prav gotovo pripomoglo k tako siloviti reakciji mladih, kot smo ji priča v zadnjem času. Zato seveda ni nikakršen slučaj, da med podpisniki "Izjave nekaterih slovenskih kulturnih delavcev" (Delo, 8-11-68), ki so se zbalí, da ne bi prišlo do razkroja slovenske "kulture", beremo poleg imen, ki zvečine pripadajo starejši slovenski ustvarjalni generaciji, tudi ime - Mitje Mejaka!

### III

173

Če je vse bit, vse lepo,  
je tudi vse umetnost.

Še nekaj besed o reizmu. Kot izhodišče za diskusijo mi bo služilo Kermaunerjevo predavanje na Štatenberskem srečanju 1967. leta: Funkcija besede v poeziji (Dialogi, 10-67).

Človekovo razočaranje ob spoznanju, da sveta ne bo nikoli mogel urediti tako, kot bi hotel, da mu nikoli ne bo popoln vladar, pomeni

za reista začetek človekove zrele dobe: zdaj, ko je spoznal, da so njegove želje neuresničljive, se mora le še odpovedati svojemu središčnemu položaju in poiskati v stvarnosti pravo mesto, mesto med drugimi rečmi. Kajti tudi človek je le reč. "Človek nima posebnega mesta v kozmosu. Je le nekoliko drugačen, recimo, od ustnika za cigareto ali žoge ali brvi ali češnje, vendar pa je tudi češnja nekoliko drugačna od brvi in ustnika, ustnik od človeka in žoge, žoga od vseh drugih. Razlike so torej le delne, relativne, nebistvene. Da ima človek zavest, moralo, zmožnost akcije in druge podobne lastnosti, ki jih recimo drevesa ali podkve nimajo, to ni bistveno, to so folklorne razlike. Podkev je recimo v celoti iz železa - pa naj človek poskusi biti ves iz železa? Je lahko tako lepo ukrivljen kot podkev? Tako trden kot brv? Tako užiten kot češnja? Okrogel kot Žoga?" (str. 525)

Način, kako Kermauner (v imenu reistov) dokazuje, da so razlike med ljudmi in rečmi le folklornega značaja, je - milo rečeno - sofističen. Reči, ki jih Kermauner primerja s človekom, so vse (z izjemo češnje) rezultat človekovega dela. Brez človeka jih ne bi bilo, človek pa je bil, ko teh reči še ni bilo. Človek po potrebi lahko naredi brv, podkev ali ustnik - ustnik, brv ali podkev pa ne morejo narediti človeka. Je ta razlika med človekom in rečmi res samo folklorna?! Le reist lahko primerja neživo in živo (same sebe zavedajočo se) materijo in trdi, da med njima ni nikakršne bistvene razlike! Človekova zavest je namreč tisto, kar tudi najbolj vnetemu reistu ne omogoča biti le reč, saj se stalno zaveda samega sebe. Reč postane človek šele, ko je mrtev! Toda nas sama ideja reizma niti ne zanima. Če koga zadovoljuje, naj bo njen vernik! Vprašanje, ki ga moramo razčistiti, je, kaj je z ustvarjalnostjo, ki temelji na tej ideji: zanima nas reizem kot "literarna" smer. Poglejmo, kaj piše o tem Kermauner!

Reist "s pesmijo noče ničesar reči, ničesar sporočiti. Nima nobene globlje ideje, ki bi bila pod pesmijo ali zadaj za njo in ki bi pesmi podeljevala pomen ... Besedam in rečem, ki jih pesem ponazarja, ne daje pomena pesnik. Besede in reči imajo same svoj pomen ... Z rečmi ne smemo ravnati tako, da jih ponižamo v predmete in sredstva, potem pa s temi predmeti in sredstvi operiramo po lastni volji. To je mogoče le znotraj humanističnega sveta, v katerem so edine vrednote ljudje, reči so pa le snov, ki si jo ljudje postavljajo pred sebe, jih uporabljajo, rabijo, predeljujejo, zametujejo kot svet brez samobitnosti in obraza." (Str. 525). "Pesmi, kakršne piše I. G. Plamen, bi lahko - po humanistovem prepričanju - napisal vsakdo. Se pravi, da niso pesmi, da niso poezija ... Ta očitek re(s)ista ne boli, ker pač izhaja iz drugačne opredelitve poezije. Če je vse bit, vse lepo, je

tudi vse umetnost. To, da bi lahko vsakdo napisal pesem kot Plamen je ravno znak uresničitve tega, kar je pričakoval Gorki, da se bo zgodilo šele v komunizmu. Vsak človek je postal pesnik, umetnik, stvarnik sveta – seveda na način največje skromnosti, spoštovanja, ljubezni in priznavanja sveta. Prenašanje sveta na papir, modeliranje stola, kakršen je v naši vsakdanji uporabi, vilic, žlic, škomjev, zapis pesmi, kakršne piše Plamen, vse to je edina mogoča in edina resnična poezija. Ko nastopamo ljudje kot potrošniki, ne ravnamo slabo, nizkotno, neduhovno, neustvarjalno – tako gledajo na potrošnjo humanisti; zanje je potrošnja čisto nasprotje (Zlo) ustvarjanju (Dobremu). Ne, nikakor ne. Potrošnja in ustvarjanje, oboje je eno in isto. Trošiti se pravi ustvarjati. Ustvarjati se pravi trošiti. Biti potrošnik se pravi biti umetnik. Vsi smo umetniki ..." (Str. 527–528).

Če Kermaunerja prav razujem, reista nič ne moti, če nekdo naredi iz smreke mizo, nikakor pa ne bi smel smreke uporabljati kot pesniško podobo. V prvem primeru bi opravil umetniško dejanje, v drugem bi se pregrešil zoper samobitnost sveta! Kaj pa če bi iz te smreke kipar naredil kako skulpturo? Če bi se tega lotil z namenom, da ustvari lepšo reč, kot je bila prej, gotovo ne bi ravnal prav, kajti reisti trdijo, da je vse lepo, da je stvarnost sama na sebi lepa in je zato ni treba šele delati lepe. Kermauner piše: "Vse je lepo, kar je. Grdega ni." Sam mislim, da je lepo opredeljeno z grdim. Če grdega ni, tudi lepega ni. Je le "ne lepo ne grdo"! (Tako po moji nefilozofski pameti!) Za reista, ki ne priznava nobenih vrednosti, stvari pač samo so. Ker je tudi umetnost izraz, ki označuje neko večvrednost, ga (prav tako kot izraza lep) reistični besednjak ne bi smel poznati! Zato je formulacija, ki sem jo v citatu podčrtal (Če je vse bit, vse lepo, je tudi vse umetnost), popolnoma nesmiselna. To dovolj zgovorno potrjujejo tudi zaključki, ki jih je Kermauner izvedel iz nje!

Ko smo se tako kolikor toliko spoznali z reistično "poetiko" (v Kermaunerjevi interpretaciji), nam ne bo težko odgovoriti na vprašanje, kakšen je (lahko) odnos med reizmom in umetnostjo. Reisti zanikajo človekov čut za lepo in s tem čutom povezano potrebo po ustvarjanju lepega. Reista stvarnost, kakršna je, že sama po sebi zadovoljuje. Mislim, da je potemtakem "pesniško" ustvarjanje reistov nepotrebno delovanje: nepotrebno (bi moralo biti) z njihovega vidika, še bolj seveda z vidika "normalnega" človeka, ki mu je umetnost (temelječa na preoblikovanju reči) že od nekdanje potreba.

Reisti človekovo "zavest, moralo, zmožnost do akcije in druge



podobne lastnosti" (med katere spada prav gotovo tudi čustvovanje, potreba po izpovedovanju itd.) proglašajo za "folklorne razlike", pri tem pa dajejo rečem vso pravico, da so, kakršne so, ne dajejo pa te pravice človeku: podkev je lahko "v celoti iz železa", človek pa se ne sme umetniško izpovedovati! (Reizem torej zganja očitno nasilje nad človekom!)

Preden zapišem, da dosledni reizem z umetnostjo ne more imeti nikakršne zveze, bi rad preprečil vsakršen nesporazum: Kermauner namreč šteje k reističnim pesnikom ustvarjavec, ki niso reisti, npr. Salamuna. Ta je resda kritik Človeka in je le-temu postavil nasproti človeka-reč (ter tako pripravil pot človeku). Šel je iz ene skrajnosti v drugo, kar je bilo v trenutni slovenski kulturno-politični situaciji morda potrebno, toda njegova poezija je v bistvu angažirana, humanistična (v pravem pomenu besede)! Salamun se z mojo trditvijo najbrž ne bi strinjal; kljub temu mislim, da nisem daleč od resnice, če trdim, da se na Slovenskem tako humanisti kakor reisti proglašajo za tisto, kar niso!

#### IV

Med eksistencialno strukturo in tistim, kar je v umetnini umetniškega, mora obstajati neogibna in direktna notranja korespondenca. (Kermauner, Trojni ples smrti, 21)

V uvodnih pripombah k svoji knjigi Trojni ples smrti Kermauner pove, da se "ni neposredno dotikal umetniške vrednosti obravnavanih dram", kajti izbral je metodo, ki naj bi ga "do ugotavljanja umetniške vrednosti pripeljala po drugi poti: prek odkrivanja in formuliranja racionalnih eksistencialnih struktur" (23). Kermauner predpostavlja, "da je eksistencialna struktura nekega literarnega dela njegovo racionalno jedro" (18), ki se torej da odkriti z razumskimi sredstvi. V umetniškem delu je samo treba tisto, "kar je avtonomno in nereduktibilno na kakršnokoli drugo realnost, osamiti, precizirati in modelirati na racionalen način" (20) in prišli bomo do modela eksistencialne strukture, ki je "najbolj poenostav-

ljen, na zadnje neogibne elemente reduciran model" (19). Analiza literarnih del naj bi pokazala, da je eksistencialna struktura značilna ravno za umetnine in da so strukture umetniško slabših del šibke, pomanjkljive, nesklenjene, prazne (itn.); pokazala naj bi, da imajo umetniška dela strukture, ki so izvorne tvorbe (prototipi), medtem ko so strukture umetniško šibkejših del neizvirne, ponavadi eklektične ponovitve prvih modelov! (21)

Po vseh teh ugotovitvah Kermauner izpelje še "zadnjo konsekvenco: med eksistencialno strukturo (kot racionalnim modelom, ki je nastal v raziskovavčevi retorti) in tistim, kar je v umetnini umetniškega, mora obstajati neogibna in direktna notranja korespondenca. A če to sozvočje obstoji, potem smo v posesti metode, ki nam na objektivni način (...) tako rekoč strogo znanstveno (...) posreduje tako pomen kot umetniško vrednost obravnavanega teksta" (21, tekst podčrtal V.C.)

Kdor že nima pomisleka zaradi Kermaunerjevega zgolj razumskega pristopa k analizi umetnine (ne verjamem namreč, da se da nekaj, kar še zdaleč ni le produkt razuma, zaobjeti samo racionalno!), prav gotovo ne more mimo njegove trditve, ki sem jo v zadnjem citatu podčrtal! Kermauner ima to lepo navado (to smo videli že ob njegovi interpretaciji reizma!), da ravno tezo, na kateri leži vse njegovo nadaljnje izvajanje (ves sistem!), utemelji povsem sofistčno! Ker je v umetniških delih odkril "racionalni model", sklepa, da so vsa dela, ki imajo tak model, umetniška; misli, da je ta model odločujoči (če ne celo edini) element v umetniškem delu, sicer ne bi tako hladnokrvno zavrgel vseh ostalih elementov in svojo "znanstveno" (v resnici pozitivistično!) metodo naslonil zgolj nanj! Zajc, Strniša in Smole bi svoje (v Trojnem plesu analizirane) drame lahko preoblikovali tako, da bi eksistencialna struktura (kot jo je odkril v njih Kermauner) ostala nespremenjena, nove drame pa bi bile v umetniškem pogledu komaj sence sedanjih! (Za dokaz bi bilo morda dovolj te drame prevesti v prozo in jih oropati pesniških podob!) Sozvočje med eksistencialno strukturo in umetniškim delom lahko da obstoji, ni pa obojesmerno: umetniška dela imajo mogoče res izvorne strukture, izvorna struktura pa še ni dovolj za umetniško delo. Umetnost ni filozofija, zato Kermaunerjeva "filozofija literature" (njegov izraz) že v Trojnem plesu pokaže svojo "nezadostnost", ki se kaže v tem, da Kermaunerju omogoča skozi vse delo vztrajno

in vsiljivo iskati stične točke med omenjenimi dramami (ki po Kermaunerjevi lestvici spadajo v četrto razvojno stopnjo v povojni slovenski literaturi) in naslednjo (peto) stopnjo - reizmom! Kermauner sam sicer ni privrženec reizma (kar mu nekateri očitajo), a če govori v isti sapi npr. o Strniši in Plamnu, si z reistom, ki primerja človeka s podkvijo, lahko mirno sežeta v roke!

Kermaunerjeve interpretacije literarnih del tako ostajajo v resnici "pomožno opravilo" (Kermaunerjev izraz, glej Problemi 69-70, 316), le da ne pomožno v tistem smislu, kot bi želel Kermauner. Če po eni strani morda "olajšujejo pristop k literaturi" (olajševale bi ga gotovo lahko na pristopnejši način!), po drugi plati vnašajo v slovensko kritiko (in ne le kritiko!) zmedo, pa so v trenutni kulturno-politični situaciji prejkone bolj škodljive kot koristne. Mislím namreč, da se skladno vključujejo v naše "kulturno" življenje, ki prav v zadnjem času po zaslugi reistov doživlja "vznemirljive" pretrese. Da ti pretresi ne vodijo nikamor, je jasno, saj reisti oznanjajo danost kot najboljšo možnost in zanikajo vsakršno akcijo - razen (seveda!!) borbe za lastno uveljavitev. Pri tem je bil najbolj "vznemirljiv" dogodek v letošnjem (Cankarjevem jubilejnem) letu prav gotovo izid Kataloga. Kdo je stal za njim in ga podprl, je menda precej jasno in - kot je trenutno videti - so z njegovim izidom vsi zainteresirani dosegli svoj cilj! Pri tem bi bil zadnji, ki bi karkoli očital politikom (klobuk z glave pred njimi!) ali morda tarnal zaradi ponižane kulture! Kakršen narod smo, kakršna je naša nacionalna in moralna zavest, taka je naša kultura. Poglejmo se v svoje ogledalo! Mogoče ne bi bilo narobe, če bi to ogledalo (kljub temu da je Kermauner drugačnega mnenja) držala - kritika!